

Magdalena Abu Gholeh¹

Pozycja ustrojowa organu nadzorczego ochrony danych osobowych na przykładzie Polski

Słowa kluczowe: RODO, ochrona danych osobowych, organ nadzorczy, Prezes Urzędu, PUODO

Keywords: GDPR, personal data protection, data protection authority, DPA, supervisory authority

Streszczenie

Istnienie niezależnych organów nadzorczych powszechnie jest uznawane za jeden z najistotniejszych czynników na drodze do skutecznej ochrony danych osobowych. Europejski system ochrony danych jeszcze pod rządami poprzedniej dyrektywy obligował państwa członkowskie do powołania organów właściwych do badania zgodności procesów przetwarzania z obowiązującym prawem. Gruntowna reforma unijnego prawa ochrony danych osobowych, zwieńczona przyjęciem ogólnego rozporządzenia o ochronie danych wprowadziła szereg nowych instytucji związanych z szeroko pojętą ochroną prywatności. Co oczywiste zmiany te dotknęły również krajowych organów nadzorczych. Polski ustawodawca dostosowując przepisy krajowe do nowej sytuacji prawnej zdecydował o powołaniu nowego organu nadzorczego. Tym samym Prezes Urzędu Ochrony Danych Osobowych zastąpił dotychczasowego Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych. Lektura obecnie obowiązujących przepisów zrodziła jednak liczne pytania o miejsce Prezesa Urzędu w polskim porządku prawnym. W związku z powyższym ce-

---

¹ ORCID ID: 0000-0003-0354-7581, magister, Katedra Prawa Konstytucyjnego, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii, Uniwersytet Wrocławski. E-mail: magdalena.abugholeh@uwr.edu.pl.

lem niniejszego artykułu jest szczegółowa analiza przepisów unijnych i krajowych oraz próba zdefiniowania pozycji ustrojowej polskiego organu nadzorczego.

Abstract

Position of data protection authority on the example of Poland

Independent data protection authorities are of critical importance to the effective protection of personal data. Even under the previous Directive EU Member States were obligated to provide a designated supervisory authority. The fundamental reform of EU data protection law and adoption of General Data Protection Regulation has introduced a number of changes in the data protection law area. It also affected the provisions on national data protection authorities. To adapt to the new regulatory regime Polish legislator has decided to establish a new supervisory authority. The President of Personal Data Protection Office has replaced the previous Inspector General for Personal Data Protection. However it needs to be noted that current provisions raised questions about the position of The President in the whole regulatory framework. Therefore the aim of this paper is to review current law and to define the legal position of Polish data protection authority.

✱

I.

Funkcjonowanie organów nadzorczych od lat stanowi jeden z fundamentów efektywnych systemów ochrony danych osobowych. Zarówno praktycy, jak i przedstawiciele doktryny zgodnie podnoszą, iż skuteczna realizacja praw podmiotów danych wymaga powołania organu wyposażonego w odpowiednie kompetencje do kontrolowania zgodności procesów przetwarzania danych z obowiązującymi przepisami.

Europejski system ochrony danych osobowych jeszcze pod rządami dyrektywy 95/46/WE w sprawie ochrony osób fizycznych w zakresie przetwarzania danych osobowych i swobodnego przepływu tych danych² wymagał

---

² Dyrektywa 95/46/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 24 października 1995 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w zakresie przetwarzania danych osobowych i swobodnego przepływu tych danych (Dz.Urz. WE L 281, s. 31, ze zm.). Dalej jako: dyrektywa 95/46/WE.

od państw członkowskich Unii Europejskiej powołania właściwych organów nadzorczych. Zgodnie z brzmieniem dyrektywy miał być on odpowiedzialny za kontrolę stosowania na terytorium państwa przepisów przyjętych na mocy tegoż aktu. Wyraźnie podkreślano również niezależność organu w wykonywaniu powierzonych mu funkcji³.

Gruntowna reforma unijnego prawa ochrony danych osobowych, zwięziona przyjęciem ogólnego rozporządzenia o ochronie danych⁴, wpłynęła również na kształt i pozycję organu nadzorczego. Pomimo dość szczegółowej regulacji unijnej, państwom członkowskim pozostawiono stosunkowo szeroki zakres swobody w kształtowaniu ustroju oraz zasad funkcjonowania krajowych organów nadzorczych, co stanowi wyraz tzw. autonomii instytucjonalnej państw członkowskich Unii Europejskiej⁵.

W ramach niniejszego artykułu autorka pragnie przedstawić pozycję ustrojową polskiego organu nadzorczego ochrony danych osobowych – Prezesa Urzędu Ochrony Danych Osobowych – ukształtowaną m.in. przez przepisy dotyczące sposobu jego powołania, zakresu kompetencji oraz aspektów organizacyjno-finansowych. Właściwe zdefiniowanie pozycji ustrojowej stanowić będzie punkt wyjścia do oceny zgodności polskiego ustawodawstwa z przepisami RODO. W dążeniu do realizacji powyższych założeń wykorzystano metodę prawno-dogmatyczną oraz komparatystyczną.

II.

Zagadnienia związane z funkcjonowaniem organów nadzorczych uregulowano przede wszystkim w rozdziale VI ogólnego rozporządzenia. Już sam tytuł rozdziału (niezależne organy nadzorcze) wskazuje na najistotniejszą cechę

³ Art. 28 *ibidem*.

⁴ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz.Urz. UE L 119, s. 1). Dalej jako: ogólne rozporządzenie lub RODO.

⁵ P. Barta, P. Litwiński, *Niezależne organy nadzorcze*, [w:] *Rozporządzenie UE w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i swobodnym przepływem takich danych. Komentarz*, red. P. Litwiński, Warszawa 2018, s. 668.

tychże organów, podkreślaną przez unijnego prawodawcę, jaką jest ich niezależność. Można stwierdzić, że to właśnie ten wymóg jest czynnikiem najsilniej definiującym pozycję ustrojową organu. Artykuł 51 wskazuje, iż głównym zadaniem organów jest monitorowanie stosowania przepisów RODO. Zgodnie z poglądami wyrażanym w doktrynie, popartymi również analizą odrębnych wersji językowych aktu, monitorowanie powinno być w tym kontekście rozumiane szeroko. Nie oznacza więc ono wyłącznie biernego kontrolowania czynności dokonywanych przez przetwarzających, lecz także podejmowanie aktywnych działań w celu zapewnienia pełnej realizacji rozporządzenia⁶. Za takim rozumieniem przemawia również cel działalności organu wskazany w omawianym przepisie, jakim jest ochrona podstawowych praw i wolności osób fizycznych w związku z przetwarzaniem, a także ułatwianie swobodnego przepływu danych osobowych w Unii Europejskiej.

W duchu zasygnalizowanej wcześniej autonomii instytucjonalnej państw członkowskich ustawodawca unijny pozostawił do swobodnej decyzji państw ilość organów nadzorczych. Zgodnie z treścią art. 51 ust. 1 powołany powinien zostać „co najmniej jeden niezależny organ publiczny”. Przyjęcie takiego rozwiązania należy oceniać pozytywnie, biorąc pod uwagę daleko idące zróżnicowanie struktur konstytucyjnych i administracyjnych państw członkowskich. Przykładem państwa, w którym funkcjonuje więcej niż jeden organ nadzorczy są Niemcy, gdzie zgodnie z wcześniejszymi rozwiązaniami zdecydowano o zachowaniu organów nadzorczych na poziomie federalnym oraz landów⁷. Należy jednak pamiętać, iż art. 51 ust. 3 RODO obliguje państwa członkowskie, które ustanowiły więcej niż jeden organ do wdrożenia właściwych mechanizmów zapewniających przestrzeganie przepisów o mechanizmie spójności. Dodatkowo wymagane jest wskazanie przez państwo organu właściwego do reprezentacji w Europejskiej Radzie Ochrony Danych.

Jak zasygnalizowano na wstępie, prawodawca unijny przywiązuje szczególną wagę do niezależnej pozycji organu nadzorczego. Pomimo swobody państw członkowskich w zakresie tworzenia ram instytucjonalnych tego organu, przepisy unijne wprowadzają szereg gwarancji mających zapewnić im w pełni autonomiczny sposób działania. Przyjmuje się, iż to właśnie samodziel-

⁶ U. Góral, P. Makowski, *Niezależne organy nadzorcze*, [w:] *RODO Ogólne rozporządzenie o ochronie danych osobowych. Komentarz*, red. E. Bielak-Jomaa, D. Lubasz, Warszawa 2018, s. 908.

⁷ https://edpb.europa.eu/about-edpb/board/members_en (1.04.2019).

ność organów nadzorczych, jest jednym z głównych czynników świadczących o skuteczności i niepodważalnym znaczeniu europejskiego systemu ochrony danych osobowych. Znalazło to również swe odzwierciedlenie w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości, który jeszcze pod rządami Dyrektywy kilkakrotnie wypowiadał się na temat odpowiednich gwarancji niezależności organów. Orzeczenia te zapadały m.in. w kontekście stosunku służbowego osoby pełniącej funkcję organu nadzorczego, który umożliwia nadzorowanie jej działalności przez przełożonego⁸ oraz dopuszczalności skracania kadencji⁹. Zdaje się więc, iż poszerzony zakres gwarancji niezależności jaki znalazł się w ogólnym rozporządzeniu jest swoistą próbą inkorporacji do tymczasowego orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości w tym zakresie¹⁰.

Zgodnie z art. 52 ogólnego rozporządzenia zapewnienie organowi pełnej samodzielności podczas wypełniania zadań i wykonywania uprawnień wymaga takiego ukształtowania przepisów krajowych, które zagwarantują jego pełną niezależność nie tylko w aspekcie instytucjonalnym czy funkcjonalnym, lecz także i materialnym¹¹. Tym samym niedopuszczalne jest instytucjonalne usytuowanie organu nadzorczego w stosunku podległości do innych organów, przyjmowanie instrukcji, poddanie go kontroli w zakresie wykonywanych zadań czy też niezapewnienie odpowiednich zasobów kadrowych, technicznych lub finansowych. Dodatkową gwarancją powinien być jego budżet, który nie może stanowić wyszczególnionej części budżetu innego organu¹². Co zrozumiałe, organ nadzorczy może podlegać właściwej kontroli finansowej, jednak nie powinna ona wpływać na jego autonomię. Dodatkową gwarancją niezależności organu jest również obowiązek zapewnienia mu własnego personelu. Wymagane jest jednak aby podlegał on wyłącznemu kierownictwu organu oraz był on przez niego wybierany.

Właściwa realizacja unijnych wymogów wyraża się również w zakazie łączenia stanowisk przez członków organów nadzorczych. Rozporządzenie

⁸ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z 16 października 2012 r., Komisja Europejska v. Republika Austrii, C-614/10, ECLI:EU:C:2012:631.

⁹ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z 8 kwietnia 2014 r., Komisja Europejska v. Węgry, C-288/12, ECLI:EU:C:2014:237.

¹⁰ K. Rokita, *Niezależność organów ochrony danych osobowych w ogólnym rozporządzeniu o ochronie danych*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2016, nr 7, s. 12.

¹¹ U. Góral, P. Makowski, op.cit., s. 911–912.

¹² P. Barta, P. Litwiński, op.cit., s. 670.

wprost wskazuje, iż w czasie trwania kadencji nie mogą oni podejmować żadnego zajęcia zarobkowego lub niezarobkowego, które byłoby sprzeczne z jego obowiązkami. Szczegółowe postanowienia w tym zakresie pozostawiono jednak krajowym ustawodawcom.

W odniesieniu do procedury powoływania członka organu nadzorczego pozostawiono państwowym członkowskim duży zakres swobody. Prawodawca unijny wymaga jednak by procedura odbywała się w sposób przejrzysty. Do decyzji państwa należy wybór podmiotu odpowiedzialnego za powołanie. Zgodnie z art. 53 ust. 1 RODO może nim być parlament, rząd, głowa państwa lub inny niezależny organ uprawniony na podstawie prawa krajowego. Motyw 121 dodatkowo precyzuje, iż prawo do zgłaszania kandydatów może przysługiwać rządowi lub jego członkom, parlamentowi lub jednej z jego izb. W zakresie kwalifikacji wymaganych od kandydatów rozporządzenie posługuje się sformułowaniami ogólnymi. Wskazuje jedynie, iż członek powinien posiadać kwalifikacje, doświadczenie i umiejętności, w szczególności w dziedzinie ochrony danych osobowych, potrzebne do wykonywania swoich uprawnień.

Warto zaznaczyć, iż RODO dopuszcza możliwość odwołania członka organu nadzorczego ze stanowiska. Jednak katalog przesłanek uzasadniających takie działanie został ograniczony wyłącznie do dopuszczenia się przez niego poważnych uchybień oraz sytuacji w której przestał on spełniać warunki niezbędne do pełnienia obowiązków.

Dodatkowo do uregulowania w prawodawstwie krajowym przekazano m.in. kwestie związane z okresem kadencji (jednak nie krótszym niż cztery lata), dopuszczalnością ponownego powołania, szczegółowymi kwalifikacjami wymaganymi od kandydatów oraz zasadą *incompatibilitas*.

Zgodnie z brzmieniem art. 55 krajowe organy nadzorcze właściwe są w sprawach dotyczących procesów przetwarzania danych podejmowanych na terytorium swojego państwa członkowskiego. Nie dotyczy to jednak operacji przetwarzania dokonywanych przez sądy w ramach sprawowania przez nie wymiaru sprawiedliwości. Mimo to w pozostałym zakresie (tj. nie związanym ze sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości) sądy będą podlegały organowi nadzoru na zasadach ogólnych¹³.

---

¹³ Ibidem, s. 677.

Jednak od ogólnej zasady sformułowanej powyżej wprowadzono szereg wyjątków. Nie wolno wszakże zapominać, iż jednym z głównych założeń reformy prawa ochrony danych osobowych, było szczegółowe uregulowanie problematyki transgranicznego przetwarzania danych¹⁴. Konsekwencją podjęcia tej problematyki stała się więc konieczność precyzyjnego określenia właściwości poszczególnych organów nadzorczych w przypadku procesów przetwarzania danych obejmujących swym zakresem kilka państw członkowskich. Zagadnienie to zostało uregulowane w art. 56 ogólnego rozporządzenia, który w ust. 1 formułuje pojęcie wiodącego organu nadzorczego. Zgodnie z brzmieniem tego przepisu wiodącym organem nadzorczym, w przypadku transgranicznego przetwarzania danych, jest organ nadzorczy głównej lub pojedynczej jednostki organizacyjnej administratora lub podmiotu przetwarzającego dokonującego tego typu przetwarzania. Z punktu widzenia tego przepisu nie ma więc znaczenia miejsce (państwo) zaistnienia naruszenia.

Niezależnie jednak od postanowień powyższych każdy organ nadzorczy będzie właściwy do rozpatrzenia skargi, którą wniesiono do niego, jeżeli sprawa dotyczy wyłącznie jednostki organizacyjnej w jego państwie lub jeżeli znacznie wpływa na podmioty danych wyłącznie w jego państwie. Możliwość ta dotyczy nie tylko rozpatrzenia skargi, lecz również zajęcia się naruszeniem przepisów rozporządzenia. Organ nadzorczy właściwy zgodnie z tym kryterium ma obowiązek niezwłocznego poinformowania o sprawie wiodącego organu nadzorczego. Jednocześnie to do niego należeć będzie ostateczna decyzja o organie właściwym dla rozpatrzenia danej sprawy.

Zasada właściwości wiodącego organu nadzorczego w przypadku transgranicznego przetwarzania nie będzie miała jednak zastosowania w przypadku czynności przetwarzania dokonywanych przez organy publiczne lub podmioty prywatne gdy przetwarzanie jest niezbędne do wypełnienia obowiązku prawnego ciążącego na administratorze (art. 6 ust. 1 lit. c RODO) lub gdy przetwarzanie jest niezbędne do wykonania zadania realizowanego w interesie publicznym lub w ramach sprawowania władzy publicznej administratorze (art. 6 ust. 1 lit. e RODO). W takiej sytuacji właściwym będzie zawsze organ nadzorczy danego państwa członkowskiego¹⁵.

¹⁴ Zob. szerzej M. Piech, *One stop shop. Mechanizmy podejmowania decyzji w sprawie transgranicznego przetwarzania danych osobowych w UE*, „Monitor Prawniczy” 2016, nr 20, s. 82.

¹⁵ Art. 55 ust. 2 ogólnego rozporządzenia.

Przechodząc do tematyki zadań organu nadzorczego należy wskazać na ich niezwykle obszerny katalog określony w art. 57 ust. 1 RODO. Wyliczenie obejmuje przeszło dwadzieścia rodzajów aktywności organu, dla których wyłączną podstawą jest rozporządzenie unijne. Brak jest jednak przeszkód ku temu by krajowi ustawodawcy dodatkowo rozszerzali ten katalog.

Bez wątplenia do najważniejszych zadań organu należy monitorowanie oraz egzekwowanie stosowania przepisów ogólnego rozporządzenia. Realizacja tego zadania możliwa jest głównie dzięki uprawnieniom przyznanym w art. 58 RODO. Dodatkowo należy zaznaczyć, iż organ nadzorczy jest organem właściwym do rozpatrywania skarg na naruszenie przepisów rozporządzenia¹⁶.

Cały szereg zadań organu nadzorczego związany jest z konkretnymi instrumentami prawnymi wprowadzonymi przez ogólne rozporządzenie. Dotyczą one m.in. przyjmowania standardowych klauzul umownych, zatwierdzania wiążących reguł korporacyjnych, tworzenia mechanizmów akredytacji czy zatwierdzania kodeksów postępowania. Organ nadzorczy jest zobligowany również do prowadzenia zadań o charakterze doradczym, przede wszystkim na rzecz parlamentu, rządu oraz innych instytucji i organów w kontekście tworzenia przez nie aktów prawnych i administracyjnych środków ochrony praw i wolności osób fizycznych¹⁷.

Prawodawca unijny przywiązuje szczególną wagę do zadań o charakterze edukacyjnym oraz informacyjnym na rzecz różnorodnych podmiotów. Z jednej strony organy zobowiązane są do działania na rzecz podmiotów bezpośrednio zaangażowanych w procesy przetwarzania (takich jak administratorzy, przetwarzający, podmioty danych), a z drugiej mają za zadanie upowszechniać w społeczeństwie wiedzę związaną z tematyką ochrony i przetwarzania danych¹⁸. Do zakresu tych działań można zaliczyć również różnego rodzaju aktywności podejmowane w celu zachęcania do sporządzania kodeksów postępowania oraz mechanizmów certyfikacji¹⁹.

---

¹⁶ Art. 77 *ibidem*.

¹⁷ Art. 57 ust. 1 lit. c *ibidem*.

¹⁸ Art. 57 ust. 1 b, d, e *ibidem*.

¹⁹ Art. 57 ust. 1 lit. m-n *ibidem*.

Poza omówionymi powyżej zadaniami, rozporządzenie wskazuje również na szereg uprawnień²⁰ organu, w które wyposażył je prawodawca unijny. Mają one umożliwić jak najpełniejszą realizację zadań wskazanych w poprzednich przepisach. Pomimo obszernego „unijnego” katalogu uprawnień, ustawodawcom krajowym przysługuje prawo do jego rozszerzania. Możliwość ta została wskazana wprost w art. 58 ust. 6 RODO. Zastrzeżono jednak, iż dodatkowe kompetencje organu nie mogą negatywnie wpływać na skuteczne stosowanie przepisów dot. mechanizmów współpracy i spójności.

W literaturze przedmiotu funkcjonuje kilka odmiennych podziałów uprawnień organów nadzorczych. W ślad za P. Bartą i P. Litwińskim można wskazać na uprawnienia organu z których może on korzystać w trakcie prowadzonego postępowania, uprawnienia wykorzystywane w wyniku prowadzonego postępowania, uprawnienia związane z wydawaniem zezwoleń oraz uprawnienia o charakterze doradczym²¹. Na pierwszą kategorię uprawnień składają się kompetencje wskazane w art. 58 ust. 1 RODO. Obejmują one m.in. uprawnienie do żądania dostarczenia niezbędnych informacji, prawo przeprowadzania audytów ochrony danych, zawiadamianie o podejrzeniu naruszenia przepisów rozporządzenia czy też uzyskiwanie dostępu do wszelkich pomieszczeń oraz sprzętu administratora lub przetwarzającego. W obrębie drugiej kategorii uprawnień organ posiada m.in. prawo do wydawania ostrzeżeń, udzielania upomnień, nakazania podjęcia określonych działań przez administratora lub przetwarzającego czy też wprowadzenia ograniczenia lub zakazu przetwarzania danych. Zgodnie z regulacją unijną organowi nadzoru przysługuje kompetencja do wydawania licznych zezwoleń. Przepisy obejmują m. in. możliwość wydawania zezwoleń na przetwarzanie zgodnie z art. 36 ust. 5, zatwierdzanie projektów kodeksów postępowania, akredytowanie podmiotów certyfikujących oraz przyjmowanie standardowych klauzul ochrony danych²². W tym miejscu nie można nie wspomnieć o uprawnieniu do nakładania administracyjnych kar pieniężnych, zgodnie z art. 83 RODO. Ostatnia kategoria kompetencji obejmuje działania doradcze, o charakterze nie władczym. Zalicza się do nich udzielanie porad ad-

²⁰ Niektóre źródła posługują się w tym miejscu pojęciem kompetencji organu. Por. U. Góral, P. Makowski, *op.cit.*, s. 942.

²¹ P. Barta, P. Litwiński, *op.cit.*, s. 696.

²² Art. 58 ust. 3 ogólnego rozporządzenia.

ministratorom w procedurze uprzednich konsultacji oraz wydawanie opinii dla parlamentu, rządu oraz innych instytucji i organów we wszelkich sprawach związanych z ochroną danych.

III.

Historia polskich organów ochrony danych osobowych sięga 1997 r. kiedy to na podstawie ówczesnie obowiązującej ustawy o ochronie danych osobowych powołano do życia Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych²³. Jednak wraz z reformą europejskiego systemu ochrony danych oraz przyjęciem ogólnego rozporządzenia pojawiła się konieczność przeformułowania ram instytucjonalnych rodzimego organu nadzorczego. Wynikała ona przede wszystkim z konieczności dostosowania go do nowych wymogów wynikających z przepisów RODO. Warto zaznaczyć, iż w odniesieniu do organu nadzorczego przepisy rozporządzenia formułują katalog obligatoryjnych (np. kwestie związane z warunkami pełnienia funkcji członka organu nadzorczego) i fakultatywnych regulacji krajowych (np. przyznanie dodatkowych uprawnień)²⁴.

Wraz z rozpoczęciem prac nad nową ustawą o ochronie danych osobowych rozgorzały dyskusje co do konieczności zmiany dotychczasowej nazwy organu. W licznych wypowiedziach medialnych, a ostatecznie również w uzasadnieniu do rządowego projektu ustawy, wskazano na konieczność przemianowania Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych na Prezesa Urzędu Ochrony Danych Osobowych. Główną przyczyną takiego rozwiązania miało być wprowadzenie przez przepisy RODO instytucji inspektora ochrony danych (w miejsce dotychczasowego administratora bezpieczeństwa informacji). Zbieżność terminologiczna mogłaby doprowadzić do błędnego przekonania o zwierzchnictwie GIODO nad inspektorami powoływanymi przez administratorów danych. Ponadto zachowanie dotychczasowego nazewnictwa rodziło konieczność tytułowania pracowników Biura General-

²³ Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz.U. Nr 133, poz. 883).

²⁴ G. Sibiga, *Dostosowywanie prawa polskiego do ogólnego rozporządzenia o ochronie danych*, Warszawa 2016, <http://michalboni.pl/mboni/wp-content/uploads/2016/11/Opinia.pdf> (1.04.2019).

nego Inspektora Ochrony Danych Osobowych inspektorami, co ponownie prowadziłoby do swoistej niekonsekwencji terminologicznej i wprowadzenia dwóch odrębnych kategorii inspektorów²⁵.

Na mocy ustawy z 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych powołano do życia Prezesa Urzędu Ochrony Danych Osobowych²⁶. Ustawa ta określa pozycję ustrojową nowego polskiego organu nadzorczego ochrony danych osobowych²⁷. Nie ulega wątpliwości, iż PUODO należy do organów pozakonstytucyjnych, jednak jego klasyfikacji można dokonać również na gruncie konstytucyjnej typologii organów władzy publicznej. W literaturze przedmiotu od lat toczy się dyskusja na temat definiowania tzw. organów ochrony prawa. Przyjmuje się, iż należą do nich organy, których główną funkcją i przedmiotem działalności jest rozstrzyganie spraw oraz stwierdzanie ewentualnego naruszenia normy prawnej²⁸. W doktrynie brak jest zgody co do tego czy organami ochrony prawa mogą być wyłącznie organy wskazane w Konstytucji. Biorąc jednak pod uwagę przytoczoną wyżej definicję oraz najważniejsze kompetencje przyznane PUODO przez prawodawcę można pokusić się o zaliczenie go do ww. grupy organów. Należy jednak pamiętać, iż dokonywanie tego typu klasyfikacji jest zadaniem niezwykle trudnym, szczególnie w odniesieniu do nowopowstałych organów²⁹. Ustawodawca nie przesądził również czy Prezesa Urzędu należy uznać za centralny organ administracji publicznej. Jednak w ślad za dotychczasowymi rozważaniami dotyczącymi pozycji GODO oraz definicjami formułowanymi w doktrynie prawa administracyjnego, należało by przychylić się do takiego poglądu³⁰.

---

²⁵ Uzasadnienie do projektu ustawy o ochronie danych osobowych z 5 kwietnia 2018 r., druk nr 2410, <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/8CCAC91A3C6BBF62C125826C-0033588C/%24File/2410.pdf> (1.04.2019).

²⁶ Dalej jako: Prezes Urzędu lub PUODO.

²⁷ Ustawa z 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych (Dz.U. poz. 1000). Dalej jako: u.o.d.o.

²⁸ S. Sagan, V. Serzhanova, *Organy i korporacje ochrony prawa*, Warszawa 2014, s. 13.

²⁹ Zob. szerzej E. Kuczma, *Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych jako organ ochrony prawa do prywatności*, Białystok 2016, s. 206–219.

³⁰ A. Gajda, *Pozycja ustrojowa organu nadzorczego w świetle unijnego projektu rozporządzenia w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i swobodnym przepływem takich danych*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2013, nr 1, s. 61.

Zgodnie z art. 34 ust. 3 u.o.d.o. Prezesa Urzędu powołuje i odwołuje Sejm za zgodą Senatu. Z wnioskiem ws. wyboru poszczególnych osób wystąpić może Marszałek Sejmu lub grupa co najmniej 35 posłów³¹. Obecnie obowiązujące przepisy przewidują czteroletnią kadencję PUODO. Jednocześnie ograniczono dopuszczalność pełnienia stanowiska przez tę samą osobę do dwóch kadencji³².

Zgodnie z możliwością przewidzianą przez europejskiego prawodawcę, szczegółowe wymogi dotyczące kwalifikacji osoby pełniącej funkcję organu nadzorczego określone zostały w przepisach krajowych. Zgodnie z nimi na stanowisko Prezesa Urzędu może zostać powołana osoba posiadająca obywatelstwo polskie i wykształcenie wyższe, która ponadto wyróżnia się wiedzą prawniczą i doświadczeniem z zakresu ochrony danych osobowych. Kandydat musi również korzystać z pełni praw publicznych oraz posiadać nieposzlakowaną opinię. Stanowiska PUODO nie może pełnić osoba skazana prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe³³. Ustawa w sposób wyczerpujący wymienia także przesłanki odwołania Prezesa Urzędu przed upływem kadencji³⁴. Zalicza do nich zrzeczenie się stanowiska, trwałą niezdolność do pełnienia obowiązków na skutek choroby stwierdzonej orzeczeniem lekarskim, sprzeniewierzenie się ślubowaniu, skazanie prawomocnym wyrokiem sądu za popełnienie umyślnego przestępstwa lub umyślnego przestępstwa skarbowego oraz pozbawienie praw publicznych. Można więc zauważyć, iż ustawodawca posłużył się niemal wyłącznie pojęciami ostrymi, które znacząco zmniejszają ryzyko nadużywania tej instytucji. Jedynym pojęciem nieostrym użytym w przytaczanym przepisie jest sprzeniewierzenie się ślubowaniu, które powinno być interpretowane w zgodzie z art. 53 ust. 4 RODO mówiącym o dopuszczeniu się „poważnego uchybienia”³⁵. Wydaje się jednak, iż jest to instytucja dość dobrze osadzona w polskim porządku prawnym, która nie sprawia

---

³¹ Art. 30 ust. 1 Regulaminu Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 30 lipca 1992 r. (M.P. 2012, poz. 32 ze zm.).

³² Art. 30 ust. 6–7 u.o.d.o.

³³ Art. 34 ust. 4 u.o.d.o.

³⁴ Art. 34 ust. 9 *ibidem*.

³⁵ O. Legat, *Art. 34 Prezes Urzędu, zakres właściwości, wymogi formalne, kadencyjność*, [w:] *Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz*, red. B. Marcinkowski, Warszawa 2018, s. 117.

większych problemów interpretacyjnych. Na podobne rozwiązania można wskazać chociażby w odniesieniu do Rzecznika Praw Obywatelskich³⁶ czy Rzecznika Praw Dziecka³⁷.

Ustawa przewiduje również możliwość powołania nie więcej niż trzech zastępców PUODO. Zakres wymaganych kwalifikacji określony został w sposób identyczny do Prezesa. Co istotne, zastępcy powoływani są bezpośrednio przez Prezesa Urzędu, bez udziału podmiotów trzecich, co w znacznym stopniu wpływa na autonomię organu³⁸.

Realizując postulat niezależności sformułowany w RODO, polski ustawodawca wprowadza dodatkowe gwarancje w tym zakresie. Po pierwsze doprecyzowuje on warunki niepołączalności stanowiska Prezesa Urzędu (oraz jego zastępców) z pełnieniem innych funkcji. Zgodnie z art. 37 u.o.d.o. dopuszczalne jest wyłącznie zajmowanie stanowiska dydaktycznego, dydaktyczno-naukowego lub naukowego w szkole wyższej, Polskiej Akademii Nauk, instytucie badawczym lub innej jednostce naukowej. Wprost zastrzeżony został zakaz przynależności do partii politycznej, związku zawodowego oraz prowadzenia działalności publicznej niedającej się pogodzić z godnością urzędu. Po drugie ustawa gwarantuje PUODO immunitet oraz przywilej netykalności. Dopuszczalność pociągnięcia Prezesa Urzędu do odpowiedzialności karnej, zatrzymania go lub aresztowania uzależniono od uprzedniej zgody Sejmu³⁹.

Swoistym zwieńczeniem gwarancji niezależności Prezesa Urzędu jest przepis art. 34 ust. 5 u.o.d.o. stanowiący, iż Prezes Urzędu w zakresie wykonywania swoich zadań podlega tylko ustawie. Redakcja tego przepisu może rodzić jednak pewne wątpliwości interpretacyjne zważając na fakt, iż Prezes Urzędu działa przede wszystkim na podstawie przepisów rozporządzenia unijnego, a nie krajowej ustawy. Możliwa jest więc sytuacja, w której to PUODO zobligowany będzie do odmowy zastosowania przepisów ustawy w związku z ich niezgodnością z regulacją unijną⁴⁰. Z przytoczonego przepisu należy

³⁶ Art. 7 ust. 2 ustawy z 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (t.j. Dz.U. 2018, poz. 2179).

³⁷ Art. 8 ust. 1 pkt 3 ustawy z 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (t.j. Dz.U. 2017, poz. 922).

³⁸ Art. 36 u.o.d.o.

³⁹ Art. 38–43 *ibidem*.

⁴⁰ M. Jabłoński, *Specyfika systemowych gwarancji niezależności funkcjonowania organów na przykładzie krajowego organu ochrony danych osobowych w Polsce*, [w:] *Specyfika organizacji*

jednak wywodzić generalny zakaz wydawania instrukcji bądź poleceń przez inne organy państwowe lub samorządowe. Warto również wskazać na przepisy odnoszące się do niezależności finansowej PUODO, która przez prawodawcę unijnego uznawana jest za jeden z czynników wpływających na autonomię organu. Zgodnie z klasyfikacją przyjętą przez Ministra Finansów, UODO dysponuje wydzieloną częścią budżetu państwa⁴¹. Tym samym Prezes Urzędu należy uznać za dysponenta ww. części budżetowej. Natomiast podmiotem odpowiedzialnym za nadzór nad przygotowaniem i wykonaniem budżetu jest Dyrektor Urzędu Ochrony Danych. To właśnie on odpowiada za właściwe funkcjonowanie Urzędu, również pod względem finansowym⁴². W ocenie autorki litera prawa gwarantuje organowi odpowiedni stopień niezależności finansowej, nie można jednak zapomnieć o jej wymiarze praktycznym. Na samym początku działalności PUODO pojawiły się znaczne wątpliwości co do wysokości przyznanego mu środków z budżetu państwa. Dostrzegła to również Europejska Rada Ochrony Danych, która podkreśliła, iż budżet polskiego organu nadzorczego uległ największemu zmniejszeniu spośród wszystkich państw Unii. Jednocześnie oceniono, iż realne zapotrzebowanie organu było o przeszło 50% większe niż przyznane środki⁴³. Niestety limity wydatków wskazane w ustawie na najbliższych kilka lat nie przewidują wzrostu nakładów finansowych⁴⁴.

Organem pomocniczym PUODO jest Urząd Ochrony Danych Osobowych. Prezes realizując przyznaną mu władzę, nadaje w formie zarządzenia statut Urzędu⁴⁵. Zarówno Prezes, jak i pracownicy Urzędu zobligowani są do zachowania tajemnicy służbowej. Przyjęcie takiego rozwiązania jest jak najbardziej zrozumiałe w kontekście niezwykle szerokiego zakresu danych, do których wszystkie z tych podmiotów mają potencjalny dostęp w ramach

---

i funkcjonowania organów władzy publicznej. Analiza porządków prawnych państw współczesnych, red. M. Jabłoński, M. Abu Gholeh, Wrocław 2019, s. 144.

⁴¹ § 1 Rozporządzenia Ministra Finansów z 4 grudnia 2009 r. w sprawie klasyfikacji części budżetowych oraz określenia ich dysponentów (t.j. Dz.U. 2018, poz. 1177).

⁴² § 7 Regulaminu organizacyjnego Urzędu Ochrony Danych Osobowych.

⁴³ Europejska Rada Ochrony Danych, *First overview of the implementation of the GDPR and the roles and means of the national supervisory authorities*, https://edpb.europa.eu/sites/edpb/files/files/file1/19_2019_edpb_written_report_to_libe_en.pdf (15.07.2019).

⁴⁴ Art. 174 u.o.d.o.

⁴⁵ Art. 45 ust. 3 ibidem.

wykonywania obowiązków nałożonych przez rozporządzenie i ustawę. Warto zaznaczyć, iż obowiązek ten ma charakter bezterminowy, a więc trwa także po zakończeniu kadencji. Ze względu na cel tej regulacji należy przyjąć, iż niedopuszczane jest ograniczenie tego obowiązku w czasie⁴⁶.

Przepisy u.o.d.o. nakładają na Prezesa Urzędu obowiązek sprawozdawczy. Zobowiązany jest on do corocznego przedkładania Sejmowi, Radzie Ministrów, Rzecznikowi Praw Obywatelskich, Rzecznikowi Praw Dziecka oraz Prokuratorowi Generalnemu sprawozdania ze swojej działalności. Ustawodawca nie określił wyczerpująco zakresu przedmiotowego tego dokumentu. Wskazał jednak na elementy szczególne istotne, które powinny zostać uwzględnione w sprawozdaniu. Zaliczył do nich informację na temat liczby i rodzaju prawomocnych orzeczeń sądowych uwzględniających skargi na decyzje lub postanowienia Prezesa Urzędu oraz wnioski wynikające ze stanu przestrzegania przepisów o ochronie danych osobowych. W związku z obowiązkiem udostępnienia sprawozdania w Biuletynie Informacji Publicznej mogą one stanowić również cenne źródło informacji nt. stanu ochrony danych osobowych w Polsce dla wszystkich podmiotów zainteresowanych⁴⁷.

Korzystając z określonej w RODO możliwości rozszerzenia kompetencji krajowego organu nadzorczego polski ustawodawca wprowadził kilka dodatkowych uprawnień. Przede wszystkim należy wskazać, iż na podstawie art. 52 u.o.d.o. Prezes Urzędu uprawniony jest do kierowania wystąpień zmierzających do zapewnienia skutecznej ochrony danych osobowych. Wystąpienia te mogą być adresowane zarówno do organów państwowych i samorządowych, podmiotów niepublicznych realizujących zadania publiczne, jak i do osób fizycznych i prawnych. Dodatkowo PUODO ma możliwość występowania z wnioskami o podjęcie inicjatywy ustawodawczej, a także o wydanie lub zmianę aktów prawnych. Co oczywiste, uprawnienie to zostało ograniczone do aktów dotyczących szeroko pojętej ochrony danych osobowych. Warto również zaznaczyć, iż wyłącznym uprawnieniem Prezes Urzędu jest powoływanie członków Rady ds. Ochrony Danych Osobowych stanowiącej jego organ opiniodawczo-doradczy.

---

⁴⁶ P. Fajgielski, *Art. 46 Obowiązek zachowania tajemnicy*, [w:] *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz*, red. P. Fajgielski, Warszawa 2018, s. 798.

⁴⁷ Art. 50 u.o.d.o.

Oceniając pozycję ustrojową organu nadzorczego w kontekście przysługujących mu uprawnień należy zwrócić szczególną uwagę na zakres władztwa przysługujący Prezesowi Urzędu w poszczególnych rozstrzygnięciach. Zgodnie z polską ustawą udziela on zezwoleń przewidzianych w przepisach RODO oraz zatwierdza określone dokumenty w formie decyzji administracyjnej. Podobnie, w formie decyzji, nakłada on administracyjną karę pieniężną. Co istotne, do uprawnień Prezesa Urzędu należy również dokonywanie certyfikacji⁴⁸.

W sprawach nieuregulowanych w u.o.d.o. do postępowań przez Prezesem Urzędu stosuje się przepisu kodeksu postępowania administracyjnego. Decyzje wydane przez Prezesa Urzędu są ostateczne. Stronie niezadowolonej z decyzji przysługuje jednak prawo do wniesienia skargi do sądu administracyjnego za pośrednictwem Prezesa Urzędu⁴⁹. Skargę wnosi się w terminie 30 dni od dnia doręczenia decyzji⁵⁰. Ze względu na przepisy dot. właściwości miejscowej sądu administracyjnego sądem właściwym do wniesienia skargi na decyzję Prezesa Urzędu jest Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie⁵¹.

W kontekście mocy prawnej decyzji wydawanych przez Prezesa Urzędu warto zwrócić uwagę na interesujące rozwiązanie przyjęte w art. 97 u.o.d.o. w odniesieniu do postępowania cywilnego. Zgodnie z ustawą w przypadku postępowania przed sądem okręgowym o naprawienie szkody wyrządzonej przez naruszenie przepisów o ochronie danych osobowych, sąd jest związany decyzją Prezesa Urzędu w zakresie stwierdzenia naruszenia tych przepisów⁵². Zgodnie z przyjętą konstrukcją ustawodawca zakłada, iż Prezes Urzędu posiada specjalistyczną wiedzę, która wyłącza konieczność samodzielnego badania kwestii naruszenia przez sąd. Nie oznacza to jednak, iż sąd w żadnej sytuacji nie będzie właściwy do dokonania oceny naruszenia. Można wszakże wyobrazić sobie sytuacje, w której sprawa wniesiona została do sądu przy

---

⁴⁸ Certyfikacja to jedna z nowych instytucji wprowadzonych na gruncie RODO. Przyznanie certyfikatu przez podmiot uprawniony (m.in. organ nadzorczy) ma świadczyć o zgodności operacji przetwarzania danych z przepisami rozporządzenia prowadzonych przez danego administratora. Mają one ułatwiać podmiotom danych ocenę stopnia ochrony gwarantowanej przez dany podmiot. Za: P. Litwiński, P. Barta, M. Kawecki, op.cit., s. 609–610.

⁴⁹ Art. 7 ibidem.

⁵⁰ Art. 53 § 1 ustawy z 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (t.j. Dz.U. 2018, poz. 1302).

⁵¹ Art. 13 § 2 ibidem.

⁵² Art. 97 u.o.d.o.

braku uprzedniej decyzji PUODO. Wówczas to właśnie sąd powszechny zobligowany będzie do zbadania czy doszło do naruszenia przepisów. W takiej sytuacji nie zachodzi jednak ryzyko sprzeczności pomiędzy ocenami dokonanymi przez sąd oraz organ nadzorczy⁵³.

Prezes Urzędu posiada również kompetencję do ogłaszania komunikatów w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski”. Zgodnie z regulacją ustawową komunikaty wydawane są w związku z oceną skutków przetwarzania. PUODO zobligowany jest do opublikowania wykazu rodzajów operacji przetwarzania danych wymagających takiej oceny. Dodatkowo i fakultatywnie może on ogłosić również katalog negatywny obejmujący rodzaje przetwarzania nie wymagające oceny⁵⁴.

IV.

Pozycja organu nadzorczego ochrony danych osobowych stanowi rezultat szczegółowej regulacji unijnej, a także przepisów krajowych zapewniających właściwe stosowanie RODO. Pomimo dość szerokiego zakresu swobody przyznanego parlamentom krajowym (w ramach autonomii instytucjonalnej państw członkowskich) pozostały one związane szeregiem wymogów określonych w ogólnym rozporządzeniu. Odnoszą się one przede wszystkim do konieczności zapewnienia właściwych gwarancji niezależności krajowego organu nadzorczego.

Analiza przepisów ogólnego rozporządzenia o ochronie danych osobowych oraz ustawy pozwala na zdefiniowanie pozycji ustrojowej polskiego organu nadzorczego. Z całą pewnością można stwierdzić, iż Prezes Urzędu Ochrony Danych Osobowych jest niezależnym i samodzielny organem państwowym, którego pozycja w sposób wyraźny została oddzielona od struktur administracji rządowej. Należy jednak podkreślić, iż Prezes Urzędu pozostaje częściowo powiązany z Sejmem i Senatem, które odpowiadają za jego powołanie i odwołanie w granicach ściśle wskazanych przez ustawę. Sejm upraw-

---

⁵³ P. Fajgielski, *Art. 97 Związanie sądu decyzją Prezesa Urzędu*, [w] *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz*, red. P. Fajgielski, Warszawa 2018, s. 871.

⁵⁴ Art. 54 *ibidem*.

niony jest również do podejmowania decyzji w zakresie uchylenia immunitetu. Dodatkowo względem Sejmu Prezes Urzędu zobligowany jest do realizacji obowiązku sprawozdawczego.

Odnosząc się do kwestii zgodności polskich przepisów dotyczących organu nadzorczego z wymogami nałożonymi przez unijnego prawodawcę trudno jest dostrzec jakiegokolwiek rażące uchybienia w tym zakresie. Ustawa o ochronie danych osobowych pozostaje spójna z przepisami RODO, jednak pewne zastrzeżenia można dostrzec w praktyce ich stosowania.

Ponad wszelką wątpliwość należy jednak stwierdzić, iż PUODO pełni zasadniczą rolę w krajowym (a także i europejskim) systemie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem ich danych osobowych, a jego głównym celem jego działalności jest monitorowanie przestrzegania przepisów dot. ochrony danych osobowych.

Literatura

- Barta P., Litwiński P., *Niezależne organy nadzorcze*, [w:] *Rozporządzenie UE w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i swobodnym przepływem takich danych. Komentarz*, red. P. Litwiński, Warszawa 2018.
- Fajgielski P., *Art. 46 Obowiązek zachowania tajemnicy*, [w:] *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz*, red. P. Fajgielski, Warszawa 2018.
- Fajgielski P., *Art. 97 Związanie sądu decyzją Prezesa Urzędu*, [w:] *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz*, red. P. Fajgielski, Warszawa 2018.
- Gajda A., *Pozycja ustrojowa organu nadzorczego w świetle unijnego projektu rozporządzenia w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i swobodnym przepływem takich danych*, „Przeгляд Prawa Konstytucyjnego” 2013, nr 1.
- Góral U., Makowski P., *Niezależne organy nadzorcze*, [w:] *RODO Ogólne rozporządzenie o ochronie danych osobowych. Komentarz*, red. E. Bielak-Jomaa, D. Lubasz, Warszawa 2018.
- Jabłoński M., *Specyfika systemowych gwarancji niezależności funkcjonowania organów na przykładzie krajowego organu ochrony danych osobowych w Polsce*, [w:] *Specyfika organizacji i funkcjonowania organów władzy publicznej. Analiza porządków prawnych państw współczesnych*, red. M. Jabłoński, M. Abu Gholeh, Wrocław 2019.

Kuczma E., *Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych jako organ ochrony prawa do prywatności*, Białystok 2016.

Legat O., *Art. 34 Prezes Urzędu, zakres właściwości, wymogi formalne, kadencyjność*, [w:] *Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz*, red. B. Marcinkowski, Warszawa 2018.

Piech M., *One stop shop. Mechanizmy podejmowania decyzji w sprawie transgranicznego przetwarzania danych osobowych w UE*, „Monitor Prawniczy” 2016, nr 20.

Rokita K., *Niezależność organów ochrony danych osobowych w ogólnym rozporządzeniu o ochronie danych*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2016, nr 7.

Sagan S., Serzhanova V., *Organy i korporacje ochrony prawa*, Warszawa 2014.

Sibiga G., *Dostosowywanie prawa polskiego do ogólnego rozporządzenia o ochronie danych*, Warszawa 2016, <http://michalboni.pl/mboni/wp-content/uploads/2016/11/Opinia.pdf>.